

УДК 330.342

Ю. І. Паршин,

к. т. н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики,

ДВНЗ "Український державний хіміко-технологічний університет", м. Дніпропетровськ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Y. Parshin,

Cand. Sc. (Eng.), Associate Professor, department of economic cybernetics,

State higher education institution "Ukrainian State Chemical Technology University", Dnepropetrovsk

CONCEPTUAL APPROACHES TO STRATEGY OF STEADY DEVELOPMENT PROVIDING OF NATIONAL ECONOMY

Сучасні умови глобалізації економічних процесів потребують розробки стратегії, спрямованої на збалансований розвиток національної економіки. Узагальнено концептуальні підходи до визначення стратегій з дослідженням їх сутності. Надано аналіз стратегій за основними рівнями ієрархії. Визначено головні концептуальні підходи до процесу формування стратегій. Надано аналіз основних стилів стратегічного управління. Доведено необхідність використання системного підходу до формування стратегії, спрямованої на забезпечення сталого розвитку національної економіки. Визначено фактори, що впливають на процес формування стратегії. Запропоновано концептуальну схему формування стратегії, спрямованої на забезпечення сталого розвитку національного господарства.

Current globalization conditions of economic processes need strategy development which is directed on the balanced development of national economy. The conceptual approaches to determination of strategies with research of their essence have been generalized. The analysis of strategies by the basic levels of hierarchy has been given. The main conceptual approaches to the forming process of strategies and the basic styles analysis of strategic management have been given. The system approach has been proven to be the strategy forming which is directed on the steady development providing of national economy. Factors which influence on the process of strategy forming have been discovered. The conceptual chart of strategy forming which is directed on steady development providing of national economy has been offered.

Ключові слова: національне господарство, принцип збалансованого розвитку, процес формування стратегії, стратегія забезпечення сталого розвитку.

Key words: national economy, balanced development principle, forming process of strategy, providing strategy of steady development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні умови глобалізації економічних процесів та зростання конкуренції зумовили широке визнання стратегічного мислення як єдиного правильного підходу до управління економічними системами.

Зростання національної економіки в умовах глобалізації можливе за умов прийняття стратегічного орієнтуру, спрямованого на підвищення ефективності використання ресурсів, інтелектуального капіталу та новітніх технологій. Для цього мають бути створені передумови інвестиційної привабливості національної економіки. При цьому питання, які пов'язані з якістю життя населення та природоохоронною діяльністю, не повинні займати другорядну позицію. Для ефективного реалізації планів, програм та заходів необхідна державна стратегія збалансованого розвитку національної економіки, розробка якої потребує використання системного підходу з урахуванням накопиченого досвіду відомих наукових шкіл.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

З другої половини минулого століття питанням стратегічного управління і планування почали приділяти увагу багато вчених провідних країн світу. Концепцію стратегії з першими визначеннями основних положень стратегічного планування вперше було розроблено відомими вченими А. Чандлером, К. Ендрюсом, І. Ансоффом, М. Портером.

Питання створення і реалізації стратегії вважаються складними процесами, оскільки в сучасних економічних умовах необхідні інструменти корегування рішень та відповідні механізми адаптації до динамічних змін зовніш-

нього та внутрішнього середовища. Тому в останній час проблемам розробки стратегій розвитку на рівні підприємств, регіонів, а також окремих галузей економіки приділяється все більше уваги з боку відомих науковців різних держав.

Значний внесок у розвиток теорії та практики стратегічного управління здійснено такими відомими вченими, як І. Ансофф, О. Віханський, Дж. Коул, М. Мескон, Р. Мінзберг, М. Портер, К. Ендрюс, Г. Хемел, А. Томпсон, А. Стрікленд, Р. Фатхутдінов, А. Шенделл та ін.

Особливої уваги набувають питання розробки стратегії, спрямованої на забезпечення сталого розвитку національного господарства. Вирішення цих важливих питань потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання полягає в узагальненні концептуальних підходів до визначення стратегій з дослідженням їх сутності та виокремленням особливостей щодо формування стратегії, спрямованої на забезпечення сталого розвитку національного господарства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Існують декілька концепцій та підходів до визначення сутності стратегії. Автори роботи [1] вважають, що у сучасній літературі мають місце дві основні концепції стратегії: філософська та організаційно-управлінська. Філософська концепція акцентує увагу на визначенні напрямку розвитку організації. Відповідно до організаційно-управлінської концепції, стратегію пов'язують з конкурентними діями, заходами та методами здійснення стратегічної діяльності та взагалі розглядають стратегію у вигляді довгострокової ідеї діяльності організації з урахуванням способів досягнення цілей.

Таблиця 1. Концептуальні підходи до формування терміну "стратегія"

Автор	Сутність терміну «стратегія»
<i>У відповідності до класичного підходу – ототожнення стратегії із засобом досягнення цілей</i>	
А. Чандлер [2]	розглядає стратегію як визначення основних довгострокових цілей і орієнтирів підприємства, визначення курсу дій і розподілу ресурсів, необхідних щодо їх досягнення
Б. Карлофф [3]	визначає стратегію як узагальнюючу модель дій, необхідних для досягнення встановлених цілей шляхом координації і розподілу ресурсів компанії
Д. Куїнн [4]	визначає стратегію як план, що інтегрує основні організаційні цілі, політику та дії, які можна об'єднувати в єдине ціле
А. Томпсон, А. Стрікленд [5]	визначають стратегію як сукупність всіх управляючих дій, що сприяють досягненню цілей
І. Ансофф [6]	визначає стратегію у вигляді засобів досягнення цілей, але не самі цілі
Дж. Коул [8]	під стратегією розуміє фундаментальні цілі організації, шляхи їх досягнення при використанні необхідних ресурсів
Р.А. Фатхутдінов [9]	визначає стратегію у вигляді сукупності дій організації з досягнення поставлених цілей
<i>У відповідності до другого концептуального підходу передбачено проведення аналізу та визначення взаємозв'язків</i>	
М. Портер [10]	стратегія – це позиціонування організації щодо галузевого середовища. Вчений розглядає стратегію як аналіз внутрішніх процесів та взаємодій між різними складовими організації
А. Шенделл [11]	стратегія – визначення (встановлення) зв'язків організації з її оточенням
М. Мескон [12]	стратегія – напрям розвитку організації, що передбачає зміну її параметрів
Г. Мінцберг [13]	стратегія – план, маневри, схеми, положення і перспектива, які є ланкою між суб'єктом господарювання і оточенням
<i>У відповідності до третього концептуального підходу, розуміння стратегії пов'язане з набором правил прийняття рішень</i>	
Г. Мінцберг [4]	з'ясовано, що стратегія є не тільки планом, а також комплексом рішень та дій
І. Ансофф [7]	зазначено, що стратегія є одним з декількох наборів правил прийняття рішення

Однак маємо зазначити, що зміст поняття стратегії змінювався під впливом економічного розвитку суспільства. Ототожнення стратегії із засобом досягнення цілей слід віднести взагалі до класичного підходу щодо визначення стратегії. За цим підходом стратегія охоплює процес цілеутворення та вважається засобом координації цілей.

Поряд з класичним підходом, враховуючи головний акцент, на який звертають увагу вчені при формуванні поняття стратегії, можна виокремити наступні концептуальні підходи (табл. 1).

Підгрунтя цих підходів складають результати подальших досліджень вчених при вирішенні питань розробки методів та засобів щодо досягнення стратегічних цілей. Зокрема вчені звертають увагу на необхідність проведення аналізу, вивчення та встановлення взаємозв'язків. Саме сукупність визначень стратегій, в яких зазначено необхідність встановлення взаємозв'язків між різними складовими дозволяє виокремити другий концептуальний підхід.

Визначення взаємозв'язків безумовно слід розглядати основою прийняття рішень. Розуміння стратегії, яке пов'язане з набором правил прийняття рішень щодо забезпечення збалансованості діяльності як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі, надає підставу зазначити формування на основі подальших досліджень Г. Мінцберга, І. Ансоффа, М. Портера третього концептуального підходу.

І. Ансофф вважав доцільним розгляд базових стратегій за рівнем прийняття стратегічних рішень. Рівні стратегії пов'язані з галузями застосування, для яких вони формуються та утворюють свого роду ієрархію. Доцільним є виділення рівнів формування стратегії з зазначенням основних завдань (табл. 2).

А. Томпсон та А. Стрікленд також пропонують [5, с. 73] виділяти чотири види стратегій у вигляді "піраміди стратегій" з відповідними стратегічними рівнями та рівнями відповідальності. Вчені пропонують корпоративну стратегію для підприємств і компаній у цілому; бізнес-стратегію — для окремої бізнес-одиниці; функціональну стратегію — для функціонального напрямку діяльності підприємства; операційну стратегію — для структурних одиниць підприємства. При цьому верхнім рівнем вони пропонують вважати бізнес-стратегію, тому що саме на цьому рівні визначається, як конкурувати у кожній галузі та яку стратегію розробляти тощо. До функціональної стратегії відносять стратегії маркетингу, фінансів, виробництва, досліджень і розробок, організаційних змін, соціальну та екологічну стратегії [5; 6; 7].

І. Ансофф описує стратегію як сукупність правил для прийняття рішень з метою забезпечення стійкого зростання і розвитку підприємства, виокремлюючи дві групи правил: правила взаємовідносин підприємства із зовнішнім середовищем і правила

встановлення рівноваги між власними внутрішніми змінними [7]. При цьому перше правило вчений пов'язує зі стратегією бізнесу, а друге — з організаційною концепцією.

У теорії стратегічного управління слід звернути увагу на існування декількох підходів до процесу формування стратегії, а також стилів стратегічного управління. Основи концептуальних підходів до процесу формування стратегії були сформовані класиками теорії стратегічного планування І. Ансоффом, А. Чандлером та К. Ендрюсом та згруповані надалі Річардсоном до основних чотирьох підходів. У таблиці 3 надамо порівняння цих підходів з визначенням їх сутності або головної концепції.

Аналіз цих підходів з урахуванням думок провідних фахівців дозволяє засвідчити, що коли відсутні професіонали в галузі стратегічного планування, зокрема на рівні верхнього ешелону влади, то перший і другий підходи не будуть ефективними. Другий підхід у порівнянні з першим підходом взагалі вважають більш деструктивним, ніж конструктивним. Використання третього підходу, в основу якого покладено досвід та інтуїцію вищого керівництва, в умовах мінливого середовища також не має дійсних підстав щодо свідкого, якісного та адекватного реагування на такі умови.

Х. Мінцберг розрізняє наступні вісім стилів стратегічного управління та вважає, що стилі стратегічного управління визначаються більшою мірою типом середовища. Вчені вважають [4; 13], що в умовах стабільності економічного розвитку найбільш ефективним буде "плановий" тип, а в умовах нестабільності — "парашут" або "процес". Визначимо сутність кожного стилю стратегічного управління (табл. 4).

У сучасних умовах ринкової економіки, коли економічні системи мають різний рівень адаптації до зовнішнього середовища, важливим стратегічним питанням залишається визначення умов сталого розвитку. Зазначимо, що стратегія зростання перше детально була розроблена І. Ансоффом, що дозволило вченому побудувати модель зростання фірми з п'яти етапів: стадія планування, початкова стадія, стадія проникнення, прискорене зростання, перехідна стадія.

Таблиця 2. Стратегії основних рівнів ієрархії

Стратегія	Рівень формування	Основні завдання
Корпоративна (портфельна) стратегія	на рівні вищих посадових осіб	визначення пріоритетів у розміщенні ресурсів і капіталу
Стратегія бізнесу (ділова стратегія)	на рівні начальників підрозділів і менеджерів	визначення пріоритетних видів продукції та технологій
Функціональна стратегія	на рівні начальників функціональних підрозділів	виконання плану щодо підтримки функціональних цілей
Операційна стратегія	на рівні операційних підрозділів та виробничих відділів	виконання операційних планів

Таблиця 3. Головні концепції основних підходів до процесу формування стратегії

Підходи до процесу формування стратегії	Сутність підходу або головна концепція
Корпоративне планування (corporate planning)	головна концепція даного підходу полягає в досягненні певного рівня раціональності у виборі стратегічного розвитку на основі цінної інформації
Ітеративне планування (logical incrementalism)	вище керівництво залишається «архітектором» стратегії, оскільки, по-перше, визначає базові орієнтири розвитку, а по-друге, створює умови, за яких протікає процес стратегічного планування, – інформаційну базу і компетентність персоналу
Інтуїтивне планування (mudding through)	підхід заснований перш за все на досвіді та інтуїції вищого керівництва, яке повинно встановлювати стратегічні цілі
Хаотичне планування (garbage can)	рішення зі стратегічного вибору є результатом взаємодії між проблемами, рішеннями, учасниками і вибором, що виникає несподівано один від одного

Таблиця 4. Стили стратегічного управління з визначенням їх сутності

Стили стратегічного управління	Сутність стилю стратегічного управління
Плановий (Planning)	Керівництво встановлює точні цілі та складає формальні плани (як засіб їх реалізації) для кожного нижчого рівня. Контроль здійснюється вищим керівництвом шляхом порівняння фактичних результатів з плановими завданнями
Антрепренерський (Entrepreneurial)	Стратегія знаходиться під персональним контролем лідера-менеджера і реалізується під його одноосібним керівництвом
Ідеологічний (Ideological)	Стратегія є моделлю дій, яка формується на основі виявлення відносно стійкої, колективної думки про те, які дії повинні бути здійснені щодо управління підрозділами. Рухливим мотивом реалізації стратегії є деякі внутрішньофірмові установки – ідеологія
Парашут (Umbrella)	Вище керівництво визначає всеосяжний план дій з реалізації стратегії у формі меж, усередині яких менеджери нижчих рівнів ієрархії управління мають свободу дій
Процес (Process)	Основну увагу приділяють процедурним аспектам формування і реалізації стратегії розвитку: штатний розклад, посадові інструкції, плановий графік, посадові розпорядження керівництва тощо
Роз'єднання (Unconnected)	Даний стиль управління протилежний будь-якій формі організації процесу. Відсутні єдина глобальна мета розвитку. Стратегія створюється як деякий набір не сполучених між собою стратегічних альтернатив, що розробляються різними менеджерами
Консенсус (Consensus)	Реалізується тільки та стратегія, яка схвалена всіма виконавцями. Менеджери визначають загальну стратегію через угоди між собою без адміністративного тиску вищого керівництва
Вимушений (Imposed)	Зовнішнє середовище диктує принципи формування стратегії розвитку підприємства. Таким чином, фірма не в змозі забезпечити спрямовані дії

Еталонні стратегії розвитку бізнесу відображають чотири різні підходи до зростання і пов'язані зі зміною стану одного або декількох компонентів: продукту, ринку, галузі, положення підприємства усередині галузі, технології. Найбільш поширені чотири групи стратегій: інтенсивного зростання, інтеграційного зростання, диверсифікаційного зростання та скорочення [15].

У ході конструювання стратегії росту фірми Ф. Котлер виділяє [14, с. 53] три рівні аналізу при розробці стратегії та говорить про визначення можливостей інтенсивного росту, інтеграційного росту та диверсифікаційного росту. При цьому можливості інтенсивного росту вчений пов'язує з можливостями, якими може скористатися при нинішніх масштабах діяльності; можливості інтеграційного зростання — з можливостями інтеграції з іншими елементами галузі та можливості диверсифікаційного зростання — з можливостями галузі, що відкриваються за її межами.

Проведений аналіз дозволяє засвідчити, що існуюча класифікація підходів до стратегічного планування та управління носять чисто теоретичний характер. Сучасний період

ринкової трансформації економіки потребує використання системного підходу до формування стратегії, спрямованої на забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Аналіз літератури зі стратегічного управління, а також закордонного досвіду показав, що процес формування стратегії залежить від багатьох факторів, серед яких основними можна виділити наступні (табл. 5).

Проведений аналіз визначених груп свідчить, що кожний з цих факторів потребує постійної діагностики, тому що кожен з них може представляти як загрозу, так і нову можливість з позиції забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Стратегія забезпечення сталого розвитку національного господарства — це впорядкована в часі система визначення пріоритетних напрямків розвитку за рахунок використання комплексу засобів, правил, прийомів, інструментів та аналітичних методів, спрямованих на забезпечення збалансованого розвитку національного господарства за економічними, соціальними та екологічними складовими. Стратегія має бути комплексною, побудованою за ієрархічним

Таблиця 5. Визначення факторів, що впливають на формування стратегії

Групи факторів	Складові груп факторів
Економічні	темпи інфляції, міжнародний платіжний баланс, рівні зайнятості
Політичні	нормативні документи місцевих органів, властей суб'єктів держави
Ринкові	розподіл доходів населення, рівень конкуренції в галузях національного господарства, демографічні умови, що змінюються, умови проникнення на світовий ринок
Технологічні	технології виробництва, технології засобів зв'язку, застосування сучасних інформаційних технологій в проектуванні та прийнятті рішень, наданні товарів та послуг
Фактори соціальної поведінки	фактори включають змінні відносини, очікування і вдачі суспільства з урахуванням принципів соціальної відповідальності
Фактори конкуренції	аналіз майбутніх цілей і оцінка поточної стратегії, огляд передумов відносно конкурентів у відповідних галузях національного господарства, поглиблене вивчення сильних і слабких сторін конкурентів в умовах світової конкуренції
Міжнародні	умови міжнародного ринку
Екологічні	показники забруднення навколишнього середовища та заходи щодо покращення екологічного стану

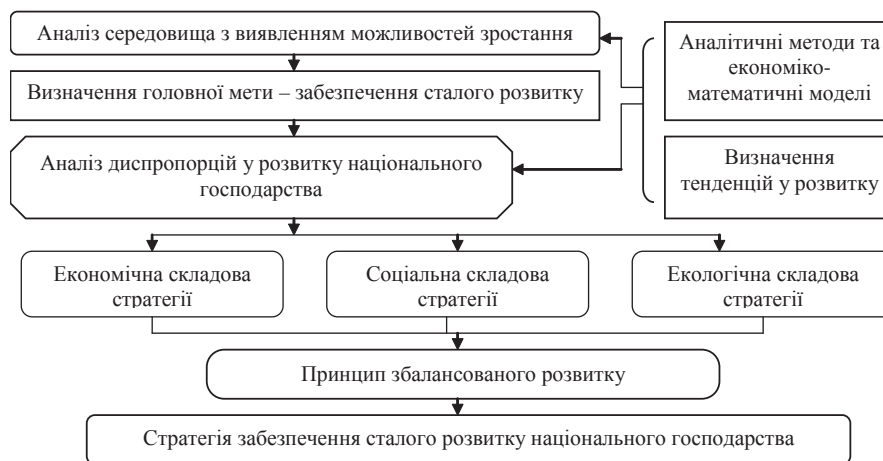

Рис. 1. Концептуальна схема формування стратегії забезпечення сталого розвитку національного господарства

принципом з визначенням окремих рівнів щодо прийняття стратегічних рішень.

Запропоновано концептуальну схему формування стратегії, спрямованої на забезпечення сталого розвитку національного господарства (рис. 1). На підставі проведених досліджень, вважаємо, що потрібен системний підхід до формування стратегії забезпечення сталого розвитку національного господарства, який дозволить врахувати складність економічної системи національного господарства, її ієрархічний характер, що дозволить визначити характер існуючих взаємозв'язків в умовах сучасної глобалізації.

Процес формування стратегії забезпечення сталого розвитку має розглядатися з системних позицій. Домінуючим елементом має бути аналітична обробка інформації щодо наукового обґрунтування рішень, спрямованих на забезпечення сталого розвитку національного господарства.

З цих позицій формування стратегії маємо визначити як системний процес, який дозволяє на засадах системного підходу з використанням комплексу аналітичних методів та економіко-математичних моделей проаналізувати розвиток національного господарства з урахуванням стану його підсистем — галузей та областей, визначити цілі та завдання, розробити головні напрямки та заходи збалансованого розвитку в умовах динамічної зміни зовнішнього середовища.

ВИСНОВКИ

Узагальнення наукових підходів до визначення стратегій надало можливість дослідити еволюцію сутності цього поняття та виокремити основні концептуальні підходи. Доведено необхідність використання системного підходу та комплексу аналітичних методів у процесі формування стратегії, спрямованої на забезпечення сталого розвитку національного господарства.

Подальші дослідження пов'язані з розробкою аналітичного інструментарію щодо наукового обґрунтування стратегічних рішень.

Література:

1. Шершньова З.Є. Стратегічне управління / З.Є. Шершньова, С.В. Оборська — Київ: КНЕУ, 1999. — 384 с.
2. Chandler A.D. Strategy and Structure: A Chapter in the History of Industrial Enterprises. Cambridge, Mass, MIT Press, 1962.
3. Карлофф Б. Деловая стратегия / Б. Карлофф; Пер. с англ. — М.: Экономика, 1991 — 239 с.
4. Минцберг Г. Стратегический процесс / Г. Минцберг, Дж. Куинн; Пер. с англ. под ред. Ю. Каптуревского. — СПб.: Питер, 2001. — 688 с.
5. Томпсон А.А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии / А.А. Томпсон, А.Дж. Стрикленд. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. — 576 с.
6. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. — СПб.: Питер Ком, 1999. — 416 с.
7. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф; Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1989. — 519 с.
8. Коул Дж. Управление персоналом в современных организациях / Дж. Коул. — М.: Вершина, 2004. — 352 с.

9. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р.А. Фатхутдинов. — М.: ИНФРА-М, 2000. — 320 с.

10. Портер Майкл Е. Конкуренция / Майкл Е. Портер; Пер. с англ. — М.: Издательский дом "Вильямс", 2005. — 608 с.

11. Шенделл Д. Политика бизнеса или стратегический менеджмент / Д. Шенделл, К. Хаттен. — М.: Дело, 1998. — 78 с.

12. Мескон М.Х. Основы менеджмента / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. — М.: Дело, 1992. — 702 с.

13. Минцберг Г. Стратегический процесс / Г. Минцберг, Дж. Б. Куин, С. Гошал. — СПб.: Изд-во "Питер", 2005. — 496 с.

14. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер. — М.: Прогресс, 1990. — 734 с.

15. Боумэн К. Основы стратегического менеджмента / К. Боумэн. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ. 1997. — 175 с.

References:

1. Shershnyova, Z.Ye. and Obors'ka, S.V. (1999), *Stratichne upravlinnia [Strategic management]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Chandler, A.D. (1962), *Strategy and Structure: A Chapter in the History of Industrial Enterprises*, Cambridge, Mass, MIT Press, UK.
3. Karloff, B. (1991), *Delovaja strategija [Business strategy]*, Jekonomika, Moscow, Russia.
4. Mincberg, G. and Kuinn, Dzh. (2001), *Strategicheskij process [Strategic process]*, Piter, St. Peterburg, Russia.
5. Tompson, A.A. and Striklend, A.Dzh. (1998), *Strategicheskij menedzhment. Iskusstvo razrabotki i realizacii strategii [Strategic management. Art of development and realization of strategy]*, Banki i birzhi, JuNITI, Moscow, Russia.
6. Ansoff, I. (1999), *Novaja korporativnaja strategija [New corporate strategy]*, Piter Kom, St. Peterburg, Russia.
7. Ansoff, I. (1989), *Strategicheskoe upravlenie [Strategic management]*, Progress, Moscow, Russia.
8. Koul, Dzh. (2004), *Upravlenie personalom v sovremennyh organizacijah [Personnel management in modern organizations]*, Vershina, Moscow, Russia.
9. Fathutdinov, R.A. (2000), *Konkurentosposobnost': jekonomika, strategija, upravlenie [Competitiveness: economy, strategy, management]*, INFRA-M, Moscow, Russia.
10. Porter, Majkl E. (2005), *Konkurencija [Competition]*, Izdatel'skij dom "Vil'jams", Moscow, Russia.
11. Shendell, D. and Hatten, K. (1998), *Politika biznesa ili strategicheskij menedzhment [Business policy or strategic management]*, Delo, Moscow, Russia.
12. Meskon, M.H. Al'bert, M. and Hedouri, F. (1992), *Osnovy menedzhmenta [Management bases]*, Delo, Moscow, Russia.
13. Mincberg, G. Kuin, Dzh. B. and Goshal, S. (2005), *Strategicheskij process [Strategic process]*, Izd-vo "Piter", St. Peterburg, Russia.
14. Kotler, F. (1990), *Osnovy marketinga [Marketing bases]*, Progress, Moscow, Russia.
15. Boumjen, K. (1997), *Osnovy strategicheskogo menedzhmenta [Bases of strategic management]*, Banki i birzhi, JuNITI, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2015 р.